



ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

День пам'яті жертв політичних репресій — щорічний національний пам'ятний день в Україні, що припадає на третю неділю травня. Відзначається згідно з Указом Президента від 21 травня 2007 року з метою вшанування пам'яті жертв політичних репресій.

Кількість жертв політичних репресій в Україні досі неможливо підрахувати. Десятки тисяч людей було розстріляно, сотні тисяч пройшли в'язниці, заслання, табори, примусово проходили психіатричне лікування.

Через терор і репресії пройшли усі верстви українського населення: від наукової та творчої інтелігенції до селян. Радянська влада намагалася приховати сліди своїх злочинів. Місця поховань ставали режимними об'єктами КГБ, місцевість розрівнювали бульдозерами, доступ до відповідних архівів був заборонений.

Одним із символів тих подій став Биківнянський ліс під Києвом. Це найбільше в Україні місце масових поховань жертв комуністичних політичних репресій. За різними даними, свій останній спочинок тут знайшли від 15 до понад 100 тисяч осіб, закатованих під час допитів або ж розстріляних у позасудовому порядку органами НКВД у Києві.

Як свідчать архівні документи, Биківнянський ліс як об'єкт «спеціального призначення» – місце таємних поховань, використовувався органами НКВД УРСР протягом 1937-1941 років. На сьогодні вже встановлено імена понад 15 тисяч розстріляних громадян з Биківнянського поховання.

«Великий терор» – масштабна кампанія масових репресій громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938 роках з ініціативи керівництва СРСР й особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства.

Наслідками терору 1930-х років в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денационалізація.

Історична довідка

За період «Великого терору» на території УРСР було засуджено 198918 осіб, з яких близько двох третин – до розстрілу. Решту було відправлено до в'язниць та виправно-трудовах таборів (інші заходи покарання охоплювали менше 1%, звільнено було тільки 0,3%).

Масові репресивні операції у 1937–1938 роках, за задумом Йосипа Сталіна, мали завершити двадцятилітню боротьбу з «соціально-ворожими елементами», упокорити населення шляхом масового терору, утвердити авторитарний стиль керівництва та здійснити «кадрову революцію». Підставою для розгортання терору була теза Сталіна про загострення класової боротьби в міру успіхів соціалістичного будівництва.

Офіційно початком «Великого терору» став оперативний наказ НКВД СРСР №00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 року, затверджений політбюро ЦК ВКП(б) 31 липня 1937 року. Проте наявні документи НКВД (накази, листування, телеграфи) свідчать, що масові репресії готувалися заздалегідь, а наказом їх лише формалізували.

Наказом №00447 упроваджувалися ліміти (плани) на покарання громадян. Вироки за I-ю категорією означали «розстріл», за II-ю категорією – на ув'язнення в таборах ГУЛАГ (рос: Главное управление лагерей) НКВД СРСР. Якщо первинний ліміт для УРСР за I категорією становив 26150 осіб, то у січні 1938 року він був збільшений до 83122 осіб. Із проханням про додаткові ліміти в Москву неодноразово зверталися наркоми внутрішніх справ УРСР Ізраїль Леплевський та Олександр Успенський.

Ще до початку дії оперативного наказу №00447 особливу увагу було звернено на «чистку» партійних лав та органів безпеки, що мало забезпечити надалі беззастережне виконання репресивних директив центру. А вже у червні 1937 року розпочались масові арешти. 10 липня 1937 р. політбюро ЦК КП(б)У розіслало по областях УРСР вказівку про формування позасудового репресивного органу – обласних «трійок», створених для спрощення процедури засудження. До складу трійки зазвичай входили начальник обласного УНКВД (голова), обласний прокурор та перший секретар обласного, крайового або республіканського комітету ВКП(б). Існування «трійок» повністю суперечило радянському законодавству, у тому числі Конституції 1936 року.

Заарештований був фактично позбавлений права на захист (на адвоката) чи оскарження вироку. Переважна більшість справ була побудована на власних свідченнях обвинувачених. Як правило, свідчення не перевірялись, доказами провини арештованого слідство не цікавилось. Слідчі психологічним знущанням і нелюдськими тортурами «вибивали» з арештованих потрібні зізнання. В 1937 році дозвіл на застосування методів «фізичного впливу на підозрюваних» (тобто тортур) було дано на найвищому рівні ЦК ВКП (б). Випадки неправомірного засудження вважались цілком припустимими і виправдовувалась прислів'ям «ліс рубають – тріски летять».

Часи «Великого терору» у масовій свідомості населення СРСР позначені тотальним страхом та недовірою. Нічні арешти сусідів, підозри колег на роботі, друзів, родичів, пошук шпигунів та шкідників, острах доносів та обов'язок

публічно таврувати ворогів народу були повсякденними. Громадяни писали доноси на колег, остерігаючись, що ті донесуть на них першими. Це стало типовим засобом вирішення особистих конфліктів із керівництвом, викладачами, родичами тощо.

Розіграні за сценарієм показові процеси проти партійно-радянських очільників 1937-1938 років передбачали не лише усунення чи маргіналізацію рештків старої еліти, але також здійснення впливу на нових висуванців та суспільство загалом. Участь у цих показових процесах мала засвідчити політичну й ідеологічну лояльність, послух волі вождя, визнання терористичних методів державного керівництва. Таким був метод здійснення «сталінської кадрової революції».

«Великий терор» згорнули за вказівкою вищого партійно-радянського керівництва. 17 листопада 1938 року ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР ухвалили постанову «Про арешти, прокурорський нагляд і провадження слідства», якою «орієнтували правоохоронні органи на припинення «великої чистки» та відновлення елементарної законності. Наступним кроком стала фізична ліквідація безпосередніх організаторів і виконавців «Великого терору».

Реабілітація жертв. Незаконність Великого терору визнали ще за часів СРСР після смерті Й.Сталіна, коли в роки «відлиги» провели часткову реабілітацію репресованих. Реабілітаційні процеси другої половини 1950-х – початку 1960-х років мали обмежений характер. Більшість громадян, засуджених за політичними звинуваченнями, не отримали повної реабілітації, а їхні права не були повністю відновлені.

У 1991 році, в останні місяці існування УРСР, було ухвалено Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». У ньому вперше в Україні законодавчо засудили і відмежувалися від політичних репресій як методу керування суспільством. Але оскільки цей закон ухвалювався ще в УРСР, то певна частина цих репресій, навіть вчинених позасудовими органами, все ще визначалася «обґрунтованими». Відповідно до вимог Закону органами прокуратури та судами впродовж 1991–2001 років було реабілітовано 248 тис. 810 громадян, відмовлено в реабілітації — 117 тисячам 243 особам.

У 2015 році Україна засудила злочини комуністичного тоталітарного режиму Законом «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». У 2018 році Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917 - 1991 років». Закон суттєво розширює коло осіб, які підпадають під реабілітацію. Зокрема, в ньому прописана автоматична реабілітація осіб, які були покарані позасудовими органами, право на реабілітацію отримують ті, хто зі зброєю в руках боровся за незалежність України, був ув'язнений, примусово поміщений у психіатричний заклад, трудову армію, позбавлений майна через «експропріацію» чи «розкуркулення», або ж депортований за національною ознакою.

З 2019 року почала працювати Національна комісія з реабілітації, яка є спеціальним постійно діючим органом при Українському інституті національної пам'яті. Комісія надає статус реабілітованих особам, постраждалим від

політичних репресій комуністичного та тоталітарного режимів Україні. До травня 2020 року Національна комісія з реабілітації розглянула 660 обґрунтованих пропозицій та матеріалів про реабілітацію.

Як знайти інформацію про репресовану особу

Допомогти в пошуку інформації про репресованих може відеолекція «Репресовані родичі» проекту «Суспільний університет» на UA:Перший (<https://youtu.be/6aKNQ6-6orw>). Також корисною буде книга «Право на правду. Практичний poradnik із доступу до архівів» (<http://www.cdvr.org.ua/node/3185>). Ці матеріали містять перелік установ та ресурсів, до яких варто звертатися, їхні контакти, зразки заяв, алгоритм дій, знайомлять з відповідним законодавством, описують практику доступу до архівів комуністичних спецслужб в Україні і за кордоном, а також надають відповіді на найпоширеніші запитання.
(*За матеріалами Українського інституту національної пам'яті*).



ДО ДНЯ ЄВРОПИ

День Європи — свято, що відзначається [5 травня Радою Європи](#) та [9 травня Європейським Союзом](#), а також офіційно в [Україні](#) з [2003](#) року щорічно у третю суботу травня, згідно з Указом Президента №339/2003 від 19 квітня 2003 року.

Цього року святкування Дня Європи в Україні припало на 15 травня. Це вже 19-й День Європи, який відзначає Україна. Головною метою відзначення в Україні Дня Європи є:

- формування позитивної громадської думки щодо євроінтеграційного курсу України;
- ознайомлення якомога ширшого кола громадськості з європейськими цінностями та традиціями;
- популяризація загального європейського культурного надбання серед громадськості, зокрема, молоді;
- залучення населення регіонів України до діяльності, пов'язаної з інтеграцією країни до ЄС.

Довідково

Європейський Союз (він же – Європейська Співдружність, Євросоюз чи просто ЄС) – економічний і політичний союз 27 (станом на 2020 рік) розташованих в Європі країн.

Євросоюз – не держава, хоча має ознаки, властиві державам, – скажімо, символіку та валюту. Управління здійснюється через наднаціональні інституції – наприклад, Європейський парламент, який обирається щоп'ять років громадянами ЄС, центральний банк і суд.

Населення Європейського Союзу становить майже 445 мільйонів осіб, а загальний номінальний внутрішній валовий продукт складає 17 трлн доларів США. Це третє і друге місце у світі відповідно.

Базові цінності ЄС – це світоглядні принципи, зафіксовані в ст. 2 Договору про Європейський Союз: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків».

Шість базових цінностей Європейського Союзу

- повага до людської гідності,
- свобода,
- демократія,
- рівність,
- верховенство права,
- повага до прав людини.

Євроінтеграція – це зближення України з Євросоюзом як на рівні законів, так і на рівні правил і звичаїв, що існують у суспільстві. Її кінцевим результатом має стати вступ України до ЄС.